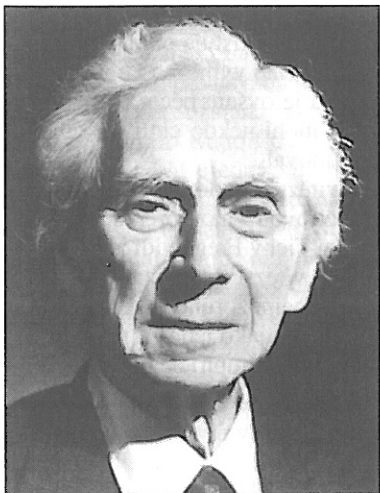

BERTRAND RUSSELL

(1872–1970)

Anglický logik a filosof, známý i svými pracemi z filosofie matematiky a matematické logiky (spolu s A. N. Whiteheadem je autorem zákl. díla tohoto oboru *Principia Mathematica I–III*, 1910–1913). Angažoval se i v pacifistickém hnutí. Nobelova cena za literaturu z r. 1950. Z díla: *Our Knowledge of the External World as a Field for Scientific Method in Philosophy*, 1914; *The Analysis of Mind*, 1921; *An Inquiry into Meaning and Truth*, 1940; *A History of Western Philosophy*, 1945; *Human Knowledge: Its Scope and Limits*, 1948.

BERTRAND RUSSELL

Poznání založené na obeznámenosti a poznání založené na deskripci⁶¹

Následující článek se zabývá tím, co známe v případech, kdy sice disponujeme znalostí propozice o určité věci s „takovými a takovými vlastnostmi“, ale nevíme, kdo nebo co taková věc je. Bezpečně například vím, že kandidát, který získá nejvíce hlasů, bude zvolen, a to i přesto, že nevím, kdo je tím kandidátem, který získá nejvíce hlasů. Toto je tedy problém, kterým se chci zabývat: Co známe v těch případech, kdy je subjekt propozice pouze popsán? Při jiné příležitosti jsem se již tomuto problému věnoval z čistě logického hlediska,⁶² ale v následujícím textu se chci touto otázkou zabývat jak s ohledem na logiku, tak s ohledem na teorii poznání. S přihlédnutím ke zmíněným logickým úvahám omezím v tomto článku logické pasáže na nejvyšší možnou míru.

Abych objasnil distinkci mezi „obeznámeností“ a „popisem“ či „deskripcí“, vysvětlím nejprve, jak rozumím výrazu „obeznámenost“. Říkám, že jsem s daným objektem obeznámen tehdy, když k němu mám přímý kognitivní vztah, tj. tehdy, když jsem si tohoto objektu samotného bezprostředně vědom. Když na tomto místě mluvím o kognitivním vztahu, nemám na mysli vztah, který by zakládal o daném objektu soud, ale vztah, který tento objekt pouze zpřítomňuje nebo prezentuje. Ve skutečnosti si myslím, že vztah mezi subjektem a objektem, kterému tu dávám jméno „obeznámenost“, spočívá prostě jen v převrácení vztahu, který zpřítomňuje či prezentuje daný objekt danému subjektu. A tak říci, že S je

obeznámeno s O, je v podstatě totéž jako říci, že O se právě prezentuje S. Asociace spojené se slovem *obeznámenost* se však liší od asociací spojených se slovem *prezentace* – a stejně tak se liší standardně chápané extenze obou slov. Za prvé je (podobně jako u většiny ostatních kognitivních výrazů) zcela přirozené tvrdit, že jsem s určitým předmětem obeznámen i ve chvílích, když na něj aktuálně nemyslím – například tehdy, když jsem již na daný předmět myslel a budu na něj znovu myslet, až se naskytne vhodná příležitost. Je to stejné, jako když tvrdím, že vím, že $2 + 2 = 4$, třebaže v tu chvíli myslím na něco jiného. Za druhé pak slovo *obeznámenost* zdůrazňuje daleko více než slovo *prezentace* relační charakter faktu, který chceme zkoumat. Zdá se mi totiž, že hovoříme-li o prezentaci, vystavujeme se nebezpečí, že objekt natolik upřednostníme, až subjekt sám ztratíme ze zřetele. Výsledkem takového kroku bude buď názor, že subjekt ve skutečnosti neexistuje, čímž se postavíme na pozici materialismu, nebo názor, že to, co se subjektu prezentuje, je část samotného subjektu, čímž dospějeme k idealismu a solipsismu se vyhne jen za cenu zoufalého žonglování s pojmy. Protože pokládám dualismus subjektu a objektu za zcela zásadní fakt týkající se poznání, chci tento dualismus zachovat i ve své terminologii. Slovu *obeznámenost* dávám přednost proto, že ze své podstaty vyžaduje subjekt, který je obeznámen.

Jako první a nejviditelnější odpověď na otázku, s jakými typy objektů jsme obeznámeni, se nabízí *smyslová data*. Když vidím nějakou barvu nebo když slyším nějaký zvuk, jsem přímo obeznámen s touto barvou či s tímto zvukem. Smyslové datum, s nímž jsem obeznámen, má – pokud ne vždy, pak ve většině případů – podobu a povahu určitého komplexu. V případě vizuální zkušenosti je to zvláště patrné. Tím samozřejmě nemyslím pouze to, že předpokládaný fyzikální objekt má komplexní charakter, ale také to, že sám onen bezprostřední smyslový objekt je komplexem, mezi jehož částmi jsou prostorové vztahy. Otázka, zda je možné být si vědom určitého komplexu a nebyť si přitom vědom některé z jeho složek, je jistě složitá, ale v principu se zdá, že není důvod předpokládat, že by tomu tak nemohlo být. Tato otázka vyvstává zvláště naléhavě v souvislosti s problematikou sebevědomí, u níž se teď musíme krátce zastavit.

Zdá se, že introspektivně jsme si bezprostředně vědomi mnoha rozličných komplexů skládajících se z objektů, s nimiž jsme v různých kognitivních a konativních vztazích. Když vidím slunce, často se stává, že jsem si vedle slunce vědom i toho, že vidím slunce, a když mám chuť na nějaké jídlo, jsem si často vědom i toho, že se chci najíst. Je však těžké odhalit takový stav mysli, v němž jsem si vědom toliko sebe sama, a ne tedy jen komplexu, v jehož rámci vystupuje mé Já jako jedna z jeho složek. Problematika povahy sebevědomí je příliš rozsáhlá a příliš volně spojená s naším současným tématem, než abych se jí zde věnoval podrobněji. Je obtížné, ale pravděpodobně ne nemožné vysvětlit evidentní fakta i tehdy, když zastáváme názor, že se svým já nejsme obeznámeni. Je evidentní, že když jsme obeznámeni s komplexem „Já-obeznámené-s-A“, známe rovněž propozici „(Já) jsem obeznámen s A“. V případě, v němž analyzujeme tento komplex a zjistíme, že výraz „já“ neoznačuje nic, co by bylo bezprostředním objektem obeznámenosti, budeme muset předpokládat, že „já“ je něco, co známe na základě deskripce. Pokud bychom chtěli hájit názor, že nejsme obeznámeni se svým Já, mohli bychom argumentovat následujícím způsobem. Jsme obeznámeni s *obeznámeností* a víme, že se jedná o vztah. Jsme rovněž obeznámeni s komplexem, v jehož rámci figuruje obeznámenost jako příslušný konstitutivní vztah. Odtud tedy víme, že tento komplex musí obsahovat složku, která je tím, co je obeznámeno; jinými slovy: musí vedle objektového termínu vztahu obsahovat i subjektový termín. Tento subjektový termín definujeme jako „Já“. „Já“ tak znamená „subjektový termín, při jehož vědomých stavech jsem (já) ve stavu vědomí“. Jde-li o definici, pak to však stěží můžeme považovat za nějak zvlášť slavný výkon. Zdá se totiž nutné buď předpokládat, že jsem sám se sebou obeznámen, nebo přijít s nějakou přijatelnější analýzou sebevědomí. Problematika sebevědomí nám tak nedokázala dát odpověď na otázku, zda je možné poznat určitý komplex,

⁶¹ Přeloženo z anglického originálu: *Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description*. In: Russell, B., *Mysticism and Logic*. 2nd ed. London, George Allen Unwin Ltd. 1932, kap. X. © ITPS Ltd., Cheriton House. Redakce Filosofického časopisu děkuje nakladatelství ITPS Ltd., Cheriton House za souhlas s uveřejněním tohoto textu. Translation © Jan Kolář.

⁶² Viz odkazy dále v textu. Všechny odkazy v tomto textu byly pokud možno ponechány v původní podobě; pozn. red.

aniž bychom znali jeho jednotlivé složky. Protože však tato otázka není vzhledem k našim nynějším úvahám důležitá, nebudu se jí už dále zabývat.

Bezprostřední vědomá znalost, o níž jsme až dosud uvažovali, byla vždy vědomím jednotlivých existujících věcí, které bychom mohli v širokém slova smyslu nazvat smyslovými daty. Z hlediska teorie poznání je totiž introspektivní poznání na stejné úrovni jako poznání odvozené ze zraku a sluchu. Avšak vedle bezprostředního vědomí výše zmíněného typu objektů disponujeme (třebaže ne ve zcela stejném smyslu) rovněž tím, co můžeme nazvat bezprostředním vědomím obecnin. O vědomí či bezprostřední znalosti obecnin se hovoří jako o *pojímání* a o takto poznané obecnině jako o *pojmu*. Nejsme si vědomi pouze jednotlivých odstínů žluté – pokud jsme viděli dostatečný počet těchto odstínů a pokud máme dostatečnou inteligenci, známe rovněž obecninu žlutá; právě tato obecnina vystupuje jako gramatický subjekt v takových soudech jako: „žlutá se liší od modré“ nebo „žlutá se podobá modré méně než zelená“, a jako predikát v soudech typu „toto je žluté“, kde „toto“ znamená určité smyslové datum. Rovněž vztahy chápané jako obecniny patří k bezprostředním předmětům vědomí; nahore a dole, předtím a potom, touha i sám akt bezprostředního vědomí – to všechno jsou, zdá se, objekty, jež můžeme bezprostředně poznat.

V případě vztahů by mohl někdo namítnout, že si nejsme vědomi samotného vztahu jako obecniny, ale pouze komplexů, v nichž daný vztah figuruje jako jedna ze složek. Mohlo by se například říci, že neznáme přímo vztah *dříve než*, třebaže rozumíme propozicím „toto se stalo dříve než tamto“ a můžeme si být bezprostředně vědomi komplexu „toto-co-se-stalo-dříve-než-tamto“. Tento názor se však dá jen velmi těžko sloučit se skutečností, že často disponujeme znalostí propozic, ve kterých vztah vystupuje jako gramatický subjekt nebo ve kterých jako relatum nefiguruje přesně vymezená věc, ale prostě „něco“. Víme například, že když se něco stalo dříve než něco jiného a když se tato druhá věc sama udála dříve než nějaká třetí věc, nastala ona první událost dříve než ta třetí; a když tu mluvíme o událostech, nemáme na mysli nějaké konkrétní věci, které se odehrály – jde prostě o „nějaké události“, může to být cokoli. Je těžké pochopit, jak bychom mohli o „dříve než“ takové věci vědět, pokud bychom nebyli obeznámeni přímo s „dříve než“, ale pouze s jednotlivými výskyty případů, kdy se jeden předmět objevuje dříve než jiný. Námitku můžeme odmítnout ještě přímočařejí: Je-li soud typu „toto se stalo dříve než tamto“ odvozen ze znalosti určitého konkrétního komplexu, je jeho logickou analýzou – pokud bychom však nebyli obeznámeni s významy všech v ní obsažených termínů, nebyli bychom schopni této analýze porozumět. Musíme tudíž předpokládat, že jsme obeznámeni s významem výrazu „dříve než“, a ne pouze s jednotlivými instancemi tohoto vztahu.

Existují tedy alespoň dva typy objektů, s nimiž jsme obeznámeni – jednotliviny a obecniny. Mezi jednotliviny počítám všechny aktuálně v časoprostoru existující věci a všechny komplexy, které obsahují alespoň jednu aktuálně existující složku typu „toto-co-se-stalo-dříve-než-tamto“, „toto-co-je-nad-tamtím“ nebo „žluť-tohoto“. Mezi obecniny počítám všechno to, v rámci čehož nefiguruje žádná jednotlivina jako konstitutivní složka. Disjunkce „obecnina-jednotlivina“ tak v sobě zahrnuje všechny objekty. Mohli bychom ji rovněž vyjádřit jako disjunkci „abstraktní-konkrétní“. Toto rozlišování se však nekryje úplně dokonale s distinkcí „pojem-vjem“, protože věci, které si představujeme nebo na které si vzpomínáme, jen těžko označíme jako vjemy, třebaže se bezpochyby jedná o jednotliviny. (Na druhé straně však můžeme obecniny ztotožnit s pojmy.)

Jak vidno, nejsou mezi předměty, s nimiž jsme obeznámeni, zahrnuty ani fyzikální objekty, ani mysli jiných bytostí. Tyto věci poznáváme prostřednictvím toho, čemu říkáme „poznání na základě deskripce“ a čím se teď musíme zabývat.

Deskripce rozumím jakýkoli výraz ve formě „(nějaká) taková a taková věc“ nebo „(ona) taková a taková věc“.⁶³ Výraz ve formě „(nějaká) taková a taková věc“ nazývám „neurčitou“

deskripcí, výraz ve formě „(ona) taková a taková věc“ „určitou“ deskripcí. Výraz „(nějaký) člověk“ je tedy neurčitá deskripce, zatímco výraz „(onen) muž se železnou maskou“ je určitá deskripce. S neurčitými deskripcemi je spojeno množství problémů, které však pro tentokrát ponechám stranou, protože se netýkají přímo mého tématu. Chci se zabývat povahou našeho poznání objektů v těch případech, kdy víme, že existuje objekt odpovídající určité deskripci, třebaže s žádným takovým objektem nejsme *obeznámeni*. To je problematika týkající se výlučně *určitých* deskripcí. Kdykoli proto budu v následujícím textu hovořit o „deskripcích“, budu mít na mysli určité deskripce. Deskripcei tudíž rozumím jakýkoli výraz ve formě „(ona) taková a taková věc“.

Ríkám, že předmět je „poznán na základě deskripce“ tehdy, když víme, že tento předmět je „(ona) taková a taková věc“, jinými slovy, když víme, že existuje právě jeden předmět, který má určitou vlastnost; obecně se přitom předpokládá, že nejsme s tímto předmětem obeznámeni. Víme, že muž se železnou maskou existoval, a známe o něm mnoho propozic – nevíme však, kdo to byl. Víme, že kandidát, který získá nejvíc hlasů, bude zvolen, a v tomto konkrétním případě jsme pravděpodobně rovněž obeznámeni (v tom jediném slova smyslu, v němž může být někdo s někým obeznámen) s člověkem, který bude kandidátem, jenž získá nejvíc hlasů – nevíme však, který z kandidátů to je, tj. neznáme jedinou propozici ve tvaru „A je kandidát, jenž získá nejvíc hlasů“, kde A je jménem jednoho z kandidátů. Řekněme tedy, že disponujeme pouze deskriptivní znalostí o (oně) takové a takové věci tehdy, když neznáme žádnou propozici typu „a je (ona) taková a taková věc“, v jejímž rámci figuruje *a* jako něco, s čím jsme obeznámeni – třebaže víme, že právě jedna taková a taková věc existuje, a třebaže se může dost dobře stát, že jsme ve skutečnosti s předmětem, který je onou věcí, obeznámeni.

Když říkáme, že „(ona) taková a taková věc existuje“, myslíme tím, že existuje právě jeden předmět, který je onou věcí. Propozice „*a* je (onou) takovou a takovou věcí“ znamená, že *a* náleží vlastnost být takový a takový a že tato vlastnost nenáleží ničemu jinému. „Sir Joseph Larmor je (oním) kandidátem unionistů“ znamená „Sir Joseph Larmor je kandidátem unionistů a nikdo jiný za unionisty nekandiduje.“ „(Onen) kandidát unionistů existuje“ znamená „Někdo je kandidátem unionistů a nikdo jiný za unionisty nekandiduje.“ Když jsme obeznámeni s předmětem, o němž víme, že je (onou) takovou a takovou věcí, víme i to, že ona věc existuje; avšak to, že ona taková a taková věc existuje, můžeme vědět i v případě, že nejsme obeznámeni s žádným předmětem, o němž bychom věděli, že je onou věcí, a dokonce v i případě, že nejsme vůbec obeznámeni s předmětem, který je ve skutečnosti onou věcí.

Velká většina běžně používaných slov, dokonce i vlastní jména, jsou ve skutečnosti deskripce. To znamená, že to, co má na mysli osoba užívající vlastní jméno, můžeme ve většině případů vyjádřit pouze tak, že v její výpovědi nahradíme vlastní jméno deskripcí. Navíc se budou tyto deskripce vyjadřující zmíněnou myšlenku mluvíci od mluvícího lišit a ani v případě téhož mluvícího nepůjde v různých časech o stejnou deskripce. Jediná věc, která se v průběhu tohoto procesu nezmění, je objekt, který dané jméno pojmenovává (alespoň v případě, že se jméno používá správně). Protože se však s jednotlivými deskripcemi tento objekt nemění, neovlivňují ve většině případů použité deskripce pravdivostní hodnotu propozic obsahujících vlastní jména.

Přistupme k nějakým příkladům. Vezměme si určitý výrok o Bismarckovi. V případě, že existuje taková věc jako obeznámenost se sebou samým, mohl by Bismarck sám používat své jméno k tomu, aby přímo označil konkrétní osobu, se kterou byl obeznámen. Tvořil by v takovém případě, kdy by pronášel soud o sobě samém, sám složku tohoto soudu. Tehdy by mělo vlastní jméno přesně tu funkci, k níž bylo určeno – vyjadřovalo by prostě určitý předmět, a ne deskripce tohoto předmětu. Pokud by však soud o Bismarckovi pronášel někdo, kdo ho znal, situace by byla jiná. Tento mluvíci by byl obeznámen s určitými smyslovými daty, která by vztahoval (předpokládejme, že správně) k Bismarckovu tělu. Bismarckovo

⁶³ V originále „a so-and-so“ a „the so-and-so“; pozn. překl.

tělo jako fyzikální objekt, a tím spíš pak jeho mysl byly poznány jako tělo a mysl spojené s těmito smyslovými daty, a byly tudíž poznány na základě deskripce. Je samozřejmě do značné míry věcí náhody, které charakteristické rysy určité osoby vytanou na mysli jejímu příteli, když o ní přemýšlí, a deskripce, která ho pak skutečně napadne, je proto akciden-tální. Podstatné je to, že ač není s dotyčnou entitou obeznámen, ví, že všechny tyto rozličné deskripce se vztahují k pouze jediné entitě.

Když tedy vynášíme o Bismarckovi soud my, kteří ho neznáme, deskripce, která nás na-padne, bude pravděpodobně určitá více či méně vágní suma historických znalostí – což je ve většině případů daleko více, než je potřeba k tomu, abychom jej identifikovali. Předpo-kládáme však pro ilustraci, že o něm uvažujeme jako o „prvním kancléři Německého císař-ství“. V této deskripci jsou všechny výrazy abstraktní, jedinou výjimkou je slovo „německé“. Toto slovo bude rovněž znamenat pro různé lidi různé věci. Někomu se vybaví cesty po Německu, někomu obraz Německa na mapě, a tak dál. Máme-li však dospět k deskripci, o níž víme, že s její pomocí dokážeme identifikovat příslušné individuum, musíme se v ur-čitém okamžiku uchýlit k referenci k jednotlivině, s níž jsme obeznámeni. Takováto refe-rence se uplatňuje vždy, když ve své deskripci zmiňujeme časové indexy minulý, současný a budoucí (a ne tedy určitá, přesně vymezená data), prostorové indexy tady a tam nebo když se v ní odvoláváme na to, co nám řekl někdo jiný. Zdá se tedy, že deskripce, o níž víme, že s její pomocí dokážeme identifikovat příslušnou entitu, v sobě musí tím či oním způsobem zahrnovat referenci k jednotlivině, s níž jsme obeznámeni – jinak bude naše znalost před-mětu charakterizovaného deskripcí spočívat pouze v tom, co z použité deskripce logicky vyplývá. „Nejděle žijící člověk“ je například deskripce, která musí charakterizovat a iden-tifikovat určitou osobu – my ale o této osobě nemůžeme vynést žádný soud, který by v sobě zahrnoval poznatek překračující rámec vymezený touto deskripcí. Jestliže však řekneme: „První kancléř Německého císařství byl obratný politik“, ujistí nás o pravdivosti tohoto soudu pouze něco, s čím jsme obeznámeni – obvykle svědectví, které jsme někde vyslechli či přečetli. Podíváme-li se na celou záležitost psychologicky (když odhlédneme od infor-mace, kterou tlumočíme ostatním, a od faktů o skutečném Bismarckovi, která dávají našemu soudu určitou váhu), obsahuje v sobě myšlenka, která nás napadla, jako své složky jednu či několik jednotlivin a pak již pouze pojmy. Všechna místní jména – Londýn, Anglie, Evropa, Země, sluneční soustava – rovněž vyjadřují, kdykoli je použijeme, deskripce, jež vycházejí z jedné nebo z několika jednotlivin, s nimiž jsme obeznámeni. Mám sklon se domnívat, že i vesmír, alespoň v tom smyslu, jak o něm uvažuje metafyzika, v sobě zahrnuje takové spojení s jednotlivinou. Naproti tomu v logice, která se nezabývá pouze tím, co existuje, ale i tím, co může nebo co by mohlo existovat, se s referencí ke skutečně jsooucím jednot-livinám nepracuje.

Zdá se, že když pronášíme výrok o něčem, co známe na základě deskripce, nemáme vět-šinou v úmyslu pronést svou výpověď v deskriptivní formě, ale chceme prostě mluvit o oné věci, kterou deskripce charakterizuje. To znamená, že když pronášíme cokoli o Bismarckovi, rádi bychom (pokud by to bylo možné) vyslovili takový soud, který může pronést pouze sám Bismarck, totiž soud, v němž tvoří jednu z jeho složek on sám. Toto přání se nám ne-může splnit, protože skutečného Bismarcka neznáme. Můžeme *popsat* propozici, kterou bychom si přáli vyslovit, propozici „B byl obratný politik“, kde je B předmět, jímž je sám Bismarck. Co nám umožňuje komunikovat navzdory vzájemně se lišícím deskripcím, jichž užíváme, je fakt, že víme, že existuje pravdivá propozice o skutečném Bismarckovi a že tato deskripcemi popisovaná a opisovaná propozice zůstane jedna a táž, jakkoli se budou naše deskripce vzájemně lišit (samozřejmě za předpokladu, že půjde o pravdivé deskripce). Tato propozice, již opisujeme a o níž víme, že je pravdivá, je to, co nás zajímá; s touto pro-pozicí však nejsme obeznámeni a neznáme ji, třebaže známe její pravdivostní hodnotu.

Jak vidno, v odpovědi na otázku, jak dalece se můžeme vzdálit od obeznámenosti s jed-notlivinami, lze odlišit různé stupně: Bismarck pro lidi, kteří ho znali osobně, Bismarck pro

ty, kteří jej znají pouze z učebnic, muž se železnou maskou, nejděle žijící člověk ... Každý z těchto příkladů je od obeznámenosti s jednotlivinou vzdálen více než ten předchozí – a podobnou hierarchii bychom mohli nalézt i ve sféře obecnin. Mnoho obecnin stejně jako mnoho jednotlivin známe pouze na základě deskripce. Ale i v případě obecnin je, právě tak jako v případě jednotlivin, poznání toho, co známe na základě deskripce, nakonec reduko-vatelné na poznání toho, co známe na základě obeznámenosti.

Můžeme tedy zformulovat základní epistemologický princip pro analýzu propozic, jež obsahují deskripce: *Každá propozice, již můžeme rozumět, musí být cele tvořena pouze složkami, s nimiž jsme obeznámeni.* Z toho, co již bylo řečeno, je zřejmé, proč tento princip hájím a jak hodlám čelit propozicím, které mu na první pohled odporují. Začneme s argu-menty ve prospěch tohoto principu.

Hlavním důvodem proč lze předpokládat, že navrhovaný princip je pravdivý, je to, že je jen stěží představitelné, že bychom mohli vyslovit soud nebo domněnku, aniž bychom znali to, o čem něco soudíme nebo o čem se něco domníváme. Když soudíme něco, dejme tomu, o Juliu Caesarovi, je zřejmé, že skutečná osoba, kterou Julius Caesar byl, netvoří složku našeho soudu. Než však pokročíme dál, bude pravděpodobně vhodné vysvětlit, co míním tím, když říkám, že to či ono tvoří složku soudu nebo propozice, které rozumím. Začnu se soudy: soud (ve smyslu mentální události) chápu jako vztah mysli k několika entitám, které dohromady tvoří obsah soudu. Jestliže tedy například soudím, že A miluje B, spočívá soud (ve smyslu časové události) v existenci čtyřmístné relace *souzení* mezi mnou, A, láskou a B. To znamená, že v okamžiku, kdy soudím, existuje určitý komplex, jehož termíny (kterými jsou mé já, A, láska a B) poutá relace souzení. Své argumenty ve prospěch tohoto názoru jsem předložil na jiném místě a nebudu je zde opakovat.⁶⁴ Podle této teorie soudu jsou složkami soudu prostě složky onoho komplexu, který je soudem. V našem pří-kladě jsou těmito složkami mé já, A, láska, B a souzení. Má mysl a relace souzení však tvoří složky společné všem mým soudům, *distinktivními* složkami daného soudu jsou tudíž A, láska a B. Protože teď přejdu k tomu, co míním výrazem „rozumět propozici“, měl bych říci, že mezi mnou, A, láskou a B se může vytvořit i jiná relace, relace *domnívání se*, že A miluje B.⁶⁵ Když se můžeme domnívat, že A miluje B, „rozumíme propozici“, že A miluje B. Rozumíme tedy propozici i v případech, kdy nemáme dost poznatků k tomu, abychom mohli vynést soud. Domnívání se je stejně jako souzení vícemístná relace, v níž jako jeden z termínů vystupuje mysl. Další termíny této relace nazývám složkami propozice. Náš princip tedy můžeme zformulovat i takto: *Kdykoli se objeví relace domnívání se nebo sou-zení, musí být dotyčná mysl s těmi termíny, k nimž se vztahuje prostřednictvím relace do-mnívání se nebo souzení, obeznámena.* To znamená pouze to, že nemůžeme vyslovit soud ani domněnku, pokud nevíme, čeho se tento soud či domněnka týká. Domnívám se, že pravdivost tohoto principu je evidentní pro každého, kdo mu rozumí; v následujícím textu s ním už proto budu pracovat jako s hotovou věcí a využiji ho jako vodítka při analýze soudů, které obsahují deskripce.

Vraťme se k Juliu Caesarovi. Předpokládám, že nikdo nebude nic namítat proti tomu, že Caesar sám nevystupuje jako složka v žádném z mých soudů, které o něm pronáším. Na tomto místě je však třeba se zastavit a zabývat se názorem, podle něhož se soudy skládají

⁶⁴ Russell, B., *The Nature of Truth*. In: *Philosophical Essays*, Pan Wittgenstein mě přesvědčil, že tato teorie je poněkud přehnaně jednoduchá, ale úpravy, které je v ní podle mého třeba provést, nijak neovlivňují předložený argument. (Poznámka z roku 1917)

⁶⁵ Srv. Meinong, A., *Über Annahmen*. 2. Aufl. Leipzig, Barth 1910, passim. Dříve jsem si, na rozdíl od Meinonga, myslel, že vztah domnívání se je pouze vztahem prezentování propozice mysli. Myslím, že v tomto bodě jsem se mylil a že Meinong měl pravdu. Můj nynější názor je však založen na teorii, že ani v rámci soudu, ani v rámci do-mněnky nevystupuje jako protějšek mysli nějaký kompaktní objektivní pól, ale že se mysl prostřednictvím více-místné relace vztahuje k několika složkám soudu či domněnky.

z něčeho, co dostalo jméno „ideje“, a podle něhož v mém soudu o Caesarovi figuruje jako složka „idea“ Julia Caesara. Podle mého tato myšlenka stojí a padá s neschopností zformulovat správnou teorii deskripcí. Mou „ideu“ o Juliu Caesarovi si můžeme představit jako to, co o něm vím: například že dobyl Galii, že byl zavražděn o březnových idách a že ho kvůli jeho latině nenávidí školáci. Já nejenže připouštím, ale dokonce tvrdím, že proto, abychom odkryli to, co mám skutečně na mysli, když o Caesarovi něco soudím, musíme v mém soudu nahradit jeho vlastní jméno deskripcí vytvořenou na základě toho, co o Caesarovi vím. (Deskripcí, která často slouží k vyjádření mé myšlenky, je výraz „muž, který se jmenoval *Julius Caesar*“. I kdybych totiž o Caesarovi zapomněl téměř všechno, je z toho, že o něm mluvím, jasné, že vím, že se jmenoval Caesar.) Ale třebaže si myslím, že teorii o „idejích“ jako konstituentech soudu je možné zformulovat tímto způsobem, jsem i tak přesvědčen, že je taková teorie od základů špatná. Předpokládá totiž, že existuje určitá mentální entita – „idea“ něčeho, co se samo nalézá mimo mysl osoby, která tuto ideu má, a že vzhledem k tomu, že akt souzení je mentální událost, musí být složkami soudu ty věci, které jsou složkami myslí soudící osoby. Podle takovéto teorie se však ideje proměňují v závoj spuštěný mezi námi a vnějšími věcmi – v poznání ve skutečnosti nikdy nedospíváme k věcem, které se domníváme poznávat, ale pouze k idejím těchto věcí. Vztah mezi myslí, ideou a předmětem je v rámci této teorie nekonečně temný a – alespoň podle mě – nic, co můžeme prostřednictvím zkoumání myslí odhalit, nás neopravňuje k tomu, abychom mezi mysl a předmět vsouvali ideu. Domnívám se, že podobné názory pramení z určité averze k relacím a že se obvykle uvažuje tak, jako by mysl nemohla poznat určitý předmět, dokud „v“ ní není něco jako stav poznání daného předmětu. Takové názory však záhy vedou k nekonečnému regresi, protože vazbu mezi ideou a předmětem je pak třeba vysvětlit tak, že sama idea má ideu daného předmětu a tak dál a dál *ad infinitum*. Nevidím tudíž žádný důvod k domněnce, že když jsme obeznámeni s nějakým předmětem, je v nás cosi jako „idea“ onoho předmětu. Myslím si právě naopak, že obeznámenost je prostě relace, která nevyžaduje žádné podobné stavy myslí, jako jsou ty, s nimiž operují zastánci teorie „idejí“. Je to samozřejmě důležitá a složitá otázka, a kdybychom se jí chtěli skutečně důkladně zabývat, odvedla by nás příliš daleko od našeho tématu. Spokojím se proto s tím, co jsem již načrtnul, a se závěrem, že v aktu souzení nejsou složkami komplexu, který tvoří soud, žádné čistě mentální entity, ale skutečné předměty, jichž se náš soud týká.

Když tedy říkám, že k tomu, abychom odhalili význam soudu o Juliu Caesarovi, musíme výraz „*Julius Caesar*“ nahradit deskripcí Julia Caesara, neznamená to, že jej musíme nahradit ideou. Vezměme si deskripci „muž, který se jmenoval *Julius Caesar*“ a soud „*Julius Caesar* byl zavražděn“. Dostaneme tak soud „muž, který se jmenoval *Julius Caesar*, byl zavražděn.“ V tomto soudu *Julius Caesar* zvuk nebo grafický tvar, se kterým jsme obeznámeni, a všechny ostatní složky soudu (když pomineme minulý čas ve slově „byl“) tvoří pojmy, s nimiž jsme obeznámeni. Náš původní soud tak byl úplně převeden na složky, s nimiž jsme obeznámeni; *Julius Caesar* sám už však jako složka tohoto soudu nevystupuje. Je tu však ještě jedno omezení, které je ještě třeba krátce vysvětlit: „muž, který se jmenoval *Julius Caesar*“ nesmí sám jako celek tvořit složku našeho soudu, jinými slovy, nesmí mít jako celek význam, který by do soudu vstupoval. Každá správná analýza daného soudu tak musí tuto frázi rozložit, a ne ji chápat jako uzavřený komplex, který je sám částí soudu. Soud „muž, který se jmenoval *Julius Caesar*, byl zavražděn“ je možné interpretovat takto: „Jeden a pouze jeden člověk se jmenoval *Julius Caesar*, a tento člověk byl zavražděn.“ Teď už je zřejmé, že frázi „muž, který se jmenoval *Julius Caesar*“ jako celku neodpovídá žádná entita, která by mohla tvořit složku soudu. Nemáme tedy důvod chápat tuto frázi jako vyjádření určité složky soudu; byli jsme naopak svědky toho, že je třeba tuto frázi rozložit, má-li být zachována podmínka, že s každou složkou daného soudu musíme být obeznámeni. Tento závěr, k němuž jsme dospěli na základě epistemologických úvah, podporují i čistě logické úvahy, u nichž se teď musíme krátce zastavit.

Ve výrazech typu „autor románu *Waverley*“ se obvykle rozlišují dva rysy – význam a denotace. Významem daného výrazu bude určitý komplex sestávající (přinejmenším) z autorství a románu *Waverley*, které poutá nějaký vztah; jeho denotací bude Scott. Podobně bude v případě výrazu „neopeřený dvounožec“ jeho významem komplex, jehož složkami jsou přítomnost dvou nohou a nepřítomnost perí, a jeho denotací třída lidí. Když tudíž říkáme, že „Scott je autorem románu *Waverley*“ nebo že „lidé jsou neopeření dvounožci“, je naše tvrzení tvrzením o identitě denotací a tvrzením, které má jistou informační hodnotu právě díky odlišnosti významu svých částí.⁶⁶ Myslím si však, že dualita významu a denotace je zavádějící, bereme-li ji příliš vážně, ačkoli je možné ji adekvátním způsobem interpretovat. Domnívám se, že s výjimkou vlastních jmen, tj. slov, která danému objektu nepřipisují žádnou vlastnost, ale pouze jej pojmenovávají, denotace jako složka propozice nevystupuje. A měl bych ještě dodat, že za vlastní jména jednotlivin v přísném slova smyslu pokládám pouze dvě slova – „já“ a „toto“.⁶⁷

Jedním z důvodů proč nepokládat denotaci za složku propozice je fakt, že můžeme znát danou propozici, aniž bychom byli obeznámeni s její denotací. Znalostí propozice „autor románu *Waverley* je spisovatel“ disponují i lidé, kteří nevědí, že výraz „autor románu *Waverley*“ denotuje Scotta. Tento důvod jsme se už několikrát dostatečně zdůraznili.

Dalším důvodem je to, že je možné uvažovat o propozicích obsahujících výraz ve tvaru „(ona) taková a taková věc“ i tehdy, kdy v nich obsažená deskripce denotaci nemá. Vezměme si takové propozice jako „zlatá hora neexistuje“ nebo „kulatý čtverec je sporný“. Pokud bychom chtěli zachovat dualitu významu a denotace, museli bychom spolu s Meinongem tvrdit, že existují takové objekty jako zlaté hory a kulaté čtverce – přestože nemají bytí. Museli bychom připustit, že kulatý čtverec je existující entita – která neexistuje.⁶⁸ Meinong to nepokládá za kontradikci, ale já osobně nevím, co jiného by to mohlo být. Zdá se mi skutečně evidentní, že soudem „neexistuje nic takového jako kulatý čtverec“ se prostě žádným způsobem nezavazujeme k existenci „něčeho takového“. Pokud se na tom však shodneme, vede nás to na druhé straně k závěru, že v žádném soudu obsahujícím frázi „(ona) taková a taková věc“ ve skutečnosti ona taková a taková věc není jeho složkou.

Slečna Jonesová tvrdí,⁶⁹ že není žádný problém připustit kontradiktorní predikáty vztahující se k takovému objektu, jakým je „současný král Francie“ – prostě proto, že tento objekt sám je kontradiktorní. Mohli bychom samozřejmě namítnout, že tento objekt není tak jako kulatý čtverec kontradiktorní, ale pouze neexistuje; tím bychom se však nedostali k jádru věci. Skutečná námitka proti navrženému argumentu spočívá v poukazu na to, že bychom zákon kontradikce již neměli formulovat v jeho tradiční podobě „A nemůže být zároveň B a non-B“, ale ve formě „žádná propozice nemůže být zároveň pravdivá a nepravdivá“. Tradiční formulaci zákona lze aplikovat pouze na jistý specifický typ propozic – na ty, které připisují určitému subjektu určitý predikát. Když zformulujeme zákon kontradikce v „propoziční“ a ne v „subjekt-predikátové“ formě, pak je okamžitě jasné, že propozice o současném králi Francie nebo o kulatém čtverci z něj netvoří žádnou výjimku, ale že je v jejich případě nemyslitelné, aby byly zároveň pravdivé a nepravdivé, úplně stejně, jako je to nemyslitelné v případě jakékoli jiné propozice.

Podle slečny Jonesové⁷⁰ je věta „Scott je autorem románu *Waverley*“ tvrzením o identitě denotací výrazů *Scott* a *autor románu Waverley*. Je však poměrně obtížné dobrat se toho,

⁶⁶ Tuto teorii nedávno hájila slečna E. E. C. Jonesová. „A New Law of Thought and its Implications“. *Mind*, January 1911.

⁶⁷ Nyní bych již mezi vlastní jména ve striktním slova smyslu slovo „já“ nepočítal. Ponechal bych pouze „toto“. (Poznámka z roku 1917)

⁶⁸ Meinong, A., *Über Ammahnen*, c.d., s. 141.

⁶⁹ *Mind*, July 1910, s. 380.

⁷⁰ Tamtéž, s. 379.

co takové tvrzení znamená. Na prvním místě bychom si měli všimnout, že výraz *autor románu Waverley* není (na rozdíl od výrazu *Scott*) *pouhým* jménem. *Scott* je čistě jen zvuk nebo grafický tvar, užívaný na základě jistých konvencí k tomu, aby označoval určitou osobu; neposkytuje nám o této osobě žádné informace a neobsahuje nic, co by mohlo být odlišeno od jeho denotace a nazváno významem. (Nechávám teď stranou výše diskutovaný fakt, že dokonce i vlastní jména ve skutečnosti zpravidla vyjadřují deskripce.) *Autor románu Waverley* však není pouze jméno přidělené na základě konvencí Scottovi; prvek konvencionality se zde vztahuje k jednotlivým slovům *autor*, *román*, *Waverley*. Je-li však už jednou dáno, co tato slova znamenají, není výraz *autor románu Waverley* ani zdaleka arbitrární. Když říkáme, že *Scott* je autorem románu *Waverley*, nevyjadřujeme tím, že se jedná o dvě jména téhož člověka, jak je tomu v případě věty „*Scott* je *Sir Walter*“. Něčí jméno je to, jak se mu říká, ale i kdyby byl *Scott* sebevíckrát nazván autorem románu *Waverley*, autora by to z něj neudělalo; bylo třeba, aby román *Waverley* skutečně napsal, což je něco, co nemá zholu nic společného se jmény.

Pokud tedy je daná věta tvrzením o identitě denotací, nemůžeme denotaci minit pouhý vztah jména k pojmenovávané věci. Ve skutečnosti by bylo asi blíže pravdě říkat, že významem výrazu „*Scott*“ je *denotace* výrazu „*autor románu Waverley*“. Vztah mezi výrazem „*Scott*“ a *Scottem* je takový, že *Scott* je významem výrazu „*Scott*“, a je to tentýž vztah jako vztah mezi výrazem „*autor*“ a pojmem, který je tímto výrazem vyjadřován – tento pojem je prostě významem výrazu „*autor*“. Jestliže tedy rozlišujeme význam a denotaci ve výrazu „*autor románu Waverley*“, měli bychom správně říkat, že výraz „*Scott*“ má význam, ale nemá denotaci. Rovněž když říkáme, že „*Scott* je autorem románu *Waverley*“, hraje v našem tvrzení relevantní roli význam výrazu „*autor románu Waverley*“. Kdyby totiž byla v tomto případě relevantní pouze denotace, pak kterákoli jiná fráze se stejnou denotací by vyjadřovala tutéž propozici. „*Scott* je autorem románu *Waverley*“ by tak byla stejná propozice jako „*Scott* je autorem románu *Waverley*“. To však evidentně není pravda, protože zatímco první věta nás informuje o tom, že *Scott* napsal román *Marmion*, a druhá o tom, že napsal román *Waverley*, neříká první věta vůbec nic o románu *Waverley* a druhá nic o románu *Marmion*. V propozici „*Scott* je autorem románu *Waverley*“ hraje tudíž rozhodující roli význam výrazu „*autor románu Waverley*“, nikoli jeho denotace.

Shodli jsme se tedy na tom, že „*autor románu Waverley*“ není pouhé jméno a že to, co hraje rozhodující úlohu v propozicích, v nichž se vyskytuje, je jeho význam. Chceme-li tudíž spolu se slečnou Jonesovou tvrdit, že věta „*Scott* je autorem románu *Waverley*“ vyjadřuje identitu denotací, musíme chápat denotaci výrazu „*autor románu Waverley*“ jako denotaci toho, co tento výraz znamená. Nazvěme význam výrazu „*autor románu Waverley*“ *M*. *M* je tedy to, co znamená výraz „*autor románu Waverley*“ ve skutečnosti znamená „*Scott* je denotací *M*“. Teď však vysvětlujeme původní propozici propozicí, která má úplně stejnou logickou formu, a ke skutečnému vysvětlení jsme se nijak nepřiblížili. I výraz „*denotace M*“ má podle teorie, kterou zkoumáme, význam a denotaci – stejně jako výraz „*autor románu Waverley*“. Nazvěme-li význam tohoto nového výrazu *M'*, dostaneme propozici „*Scott* je denotací *M'*“ – a to nás vrhá do nekonečného regresu. Pokus chápat naši původní propozici jako tvrzení o identitě denotací se tak zhroutil a musíme přijít s jinou analýzou. Jakmile takovou analýzu nalezneme, budeme schopni správně pochopit frázi „*identita denotací*“, která zůstává příliš temná, bereme-li ji příliš vážně.

Za prvé si je třeba všimnout, že v žádné propozici o „*autorovi románu Waverley*“, v níž není *Scott* explicitně zmíněn, se nevyskytuje přímo denotace sama (tj. *Scott*), ale pouze pojem denotace reprezentovaný proměnou. Když řekneme, že „*autor románu Waverley* byl autorem románu *Marmion*“, rozhodně tím netvrdíme, že to byl v obou případech *Scott* – mohli bychom i zapomenout, že někdo takový jako *Scott* vůbec žil. Vyjadřujeme tím to, že existoval určitý člověk, který byl autorem románů *Waverley* a *Marmion*. To znamená, že

existuje někdo, kdo napsal romány *Waverley* a *Marmion*, a že je nenapsal nikdo jiný. Identita, kterou daná propozice postuluje, je tedy identita proměnné, neurčitěho subjektu, „někoho“. A to je také důvod, proč dokážeme rozumět propozici o „*autorovi románu Waverley*“, aniž víme, kdo jím byl. Když říkáme „*autor románu Waverley* byl básník“, myslíme tím, že „jeden a právě jeden člověk napsal román *Waverley* a tento člověk byl básník“; když říkáme „*autorem románu Waverley* byl *Scott*“, myslíme tím, že „jeden a právě jeden člověk napsal román *Waverley* a tímto člověkem byl *Scott*“. Zde postulujeme propozice identitu mezi proměnnou, tj. neurčitým subjektem, a *Scottem*; fráze „*autor románu Waverley*“ jsme se tak prostřednictvím analýzy zbavili – už se nejeví jako kompaktní složka propozice.⁷¹

Důvod, proč je nutné „zbavit se“ pomocí analýzy fráze „*autor románu Waverley*“, se dá vyjádřit takto: Je jasné, že ve větě „*Autor románu Waverley* je autorem románu *Marmion*“ vyjadřuje slovo *je* identitu. Přesvědčili jsme se rovněž, že denotace společná oběma deskripcím, *Scott*, není složkou této propozice a že významy výrazů „*autor románu Waverley*“ a „*autor románu Marmion*“ (pokud o nich má vůbec smysl mluvit) nejsou identické. Rovněž jsme však viděli, že význam slova, které se objevuje ve verbálním vyjádření určité propozice, je složkou této propozice a že stejně jako je významem výrazu „*autor*“ určitá obecnina, je skutečný člověk *Scott* významem výrazu „*Scott*“. Kdyby tudíž tvořil výraz „*autor románu Waverley*“ v rámci výše zmíněné propozice kompaktní celek, jeho význam by se musel shodovat s významem výrazu „*autor románu Marmion*“. Tak tomu však zjevně není, a půjdeme-li po jediné cestě, která zbývá, pak to znamená říci, že výraz „*autor románu Waverley*“ sám o sobě význam nemá, ačkoli výrazy, jejichž součástí je, význam mají. To znamená, že při správné analýze naší propozice musí „*autor románu Waverley*“ zmizet. To se stane, pokud tuto propozici analyzujeme takto: „Někdo napsal román *Waverley* (přičemž tento román nenapsal nikdo jiný) a tato osoba napsala rovněž román *Marmion* (přičemž tento román nenapsal nikdo jiný)“. Můžeme to jednodušeji vyjádřit, když řekneme, že propoziční funkce „*x* napsal romány *Waverley* a *Marmion*, přičemž tak neučinil nikdo jiný“ může nabývat pravdivostních hodnot, tj. že určitá valuace *x* z ní udělá pravdivou propozici, zatímco každá jiná valuace propozici nepravdivou. Skutečným předmětem našeho soudu je tedy komplex obsahující v sobě neurčenou složku, tj. propoziční funkce, která se stane propozicí v okamžiku, kdy tuto složku specifikujeme.

Nyní můžeme definovat denotaci deskripce. Víme-li, že propozice ve tvaru „*a* je (ona) taková a taková věc“ je pravdivá, tj. víme-li, že *a* a pouze *a* je takové a takové, považujeme *a* za denotaci deskripce „(ona) taková a taková věc“. Velké množství propozic, které vypovídáme o „(oněch) takových a takových věcech“, si zachová svou pravdivostní hodnotu, nahradíme-li v nich deskripci ve tvaru „(ona) taková a taková věc“ výrazem *a*, kde *a* je denotace výrazu „(ona) taková a taková věc“, její denotací. Jako praktičtí lidé se tak budeme přirozeně daleko více starat o denotace než o deskripce, neboť právě denotace rozhodují o pravdivosti a nepravdivosti tolika výroků obsahujících deskripce. Jak jsme se navíc přesvědčili v předchozí diskusi o vazbách mezi deskripcemi a obeznámenostmi, jen nedostatek obeznámenosti nám často brání dobrat se až toho, oč skutečně usilujeme – samotné denotace: v takových případech je deskripce jen prostředkem, který používáme, abychom se dostali k denotaci co nejbližší. Je proto jen přirozené předpokládat, že denotace je součástí propozice, která obsahuje deskripci. Ve světle logických a epistemologických úvah jsme však viděli, že je takováto argumentace chybná. Skutečný předmět (v případě, že existuje), kterým denotace je, netvoří (alespoň pokud v ní není explicitně zmíněn) složku propozice, která obsahuje deskripce; to je také důvod toho, proč sice musíme být obeznámeni se všemi

⁷¹ Teorii, kterou zde hájím, jsem podrobně, včetně logického pozadí vyložil v *Principia Mathematica*, sv. 1, Úvod, kap. III; rovněž jsem se jí (o něco stručněji) věnoval v článku publikovaném časopisem *Mind*, October 1905.

složkami deskripce, abychom mohli dané propozici rozumět, ale nemusíme být proto obeznámeni s její denotací. První krok logické analýzy propozic, jejichž gramatickým subjektem je výraz typu „(ona) taková a taková věc“, spočívá v nahrazení tohoto subjektu proměnnou, tj. v převedení propozice do tvaru „existuje *něco*, čemu jedinému náleží mít vlastnost být tím a tím, a toto *něco* je navíc ještě takové a takové“.⁷² Další analýza propozic obsahujících deskripce tudíž splývá s problematikou povahy proměnných, tj. s problematikou významu takových výrazů jako nějaký, jakýkoli, každý. Je to obtížná otázka, do níž se teď nechci pouštět.

Můžeme nyní celé naše zkoumání shrnout. Začali jsme s rozlišením mezi dvěma typy poznání předmětů, mezi poznáním založeným na obeznámenosti a poznáním založeným na deskripci. Z nich nás pouze to první přivádí k bezprostřednímu kognitivnímu kontaktu se samotným předmětem. Jsme obeznámeni se smyslovými daty, s množstvím obecnin a pravděpodobně i sami se sebou, nikoli však s fyzikálními objekty či myslmi jiných bytostí. Deskriptivní znalosti daného předmětu disponujeme tehdy, když víme, že právě *tomuto* objektu náleží určitá vlastnost či vlastnosti, s nimiž jsme obeznámeni; to znamená, že když víme, že daná vlastnost nebo vlastnosti náležejí právě jednomu předmětu, poznáváme tento předmět prostřednictvím deskripce bez ohledu na to, zda s ním jsme či nejsme obeznámeni. Naše poznání fyzikálních objektů a myslí jiných bytostí je čistě jen poznáním založeným na deskripcích – na deskripcích, které se v typickém případě odvozují ze smyslových dat. Všechny propozice, které jsme schopni pochopit, ať už se primárně týkají nebo netýkají věcí, jež známe pouze prostřednictvím deskripcí, jsou beze zbytku vystavěny z prvků, s nimiž jsme obeznámeni, neboť jejich prvek či složku, se kterou bychom obeznámení nebyli, bychom nemohli pochopit. Zjistili jsme, že soud se neskládá z mentálních entit zvaných „ideje“, ale že jeho složkami jsou mysl⁷³ a určité objekty, jednotliviny a obecniny. (Přinejmenším jedna z nich musí být obecnina.) Je-li soud správně analyzován, musí se ukázat, že se všemi jeho složkami je dotyčná soudící mysl obeznámena. Tento závěr nás vede při analýze deskriptivních výrazů obsažených v propozicích ke konstatování, že objekty denotované těmito výrazy nejsou samy složkami soudů, v nichž se tyto výrazy vyskytují (nejsou-li v nich tyto objekty explicitně zmíněny). A to nás opět vede k závěru (podporovanému rovněž čistě logickými úvahami), že říkáme-li, že „autor románu Waverley byl autorem románu Marmion“, Scott sám není složkou příslušného soudu a tento soud sám nelze vysvětlit poukazem na to, že jde o tvrzení o identitě denotací výrazů s odlišnými významy. Je rovněž evidentní, že nejde o tvrzení o identitě významů. Takové soudy tedy mohou být analyzovány jediné tak, že pomocí proměnné rozložíme deskriptivní frázi a jako jejich skutečný základ odhalíme propoziční funkci. „Ta a ta věc je taková a taková“ ve skutečnosti znamená, že propoziční funkce „x je ta a ta věc (a nic jiného tou věcí není) a x je takové a takové“ může nabývat pravdivostních hodnot. Analýza těchto soudů s sebou přináší mnoho nových problémů, ale úvahami o nich se již tento článek nezabývá.

Několik poznámek o vynoření se problému přesvědčení ve filosofii ducha⁷⁴

François Rivenc
Sorbonne, Paris

„Přesvědčení [*belief, la croyance*] je ústředním problémem analýzy ducha,“ konstatoval Russell už v r. 1921.⁷⁵ Následující poznámky by nám mohly (aspoň doufám) pomoci pochopit, jak si tento problém postupně razil cestu v analytickém myšlení, až nakonec zaujal ústřední postavení v současné reflexi: v tomto smyslu se Russellův předpoklad (anebo pro- roctví) naplnil. Na první pohled ovšem došlo v průběhu uběhnuvších let k podstatným změnám v chápání toho, co je zahrnováno do rámce „problému přesvědčení“; nejzjevnější změnou je to, že logicko-lingvistické formulace zaujaly místo formulací psychologických. Tak například: tento problém byl formulován nejprve jako problém výpovědí o přesvědčení (*les énoncés de croyance, belief sentences*): jaká je správná „logická forma“ výpovědí o přesvědčení, výpovědí *sdělujících* (či aspoň zamýšlejících to učinit) něco o určité mentální události (nazvané při této příležitosti „přesvědčením“)? A dále: problém přesvědčení skončil tím, že splynul s problémy *přisouzení (atribucí) přesvědčení* – i s jejich více méně „deskriptivní“ či „interpretativní“ povahou. Jiné zjevné znamení vývoje: problém analýzy výpovědí o přesvědčení během času splynul s problémem správné analýzy *relační* povahy přesvědčení. Jestliže nějaký kognitivní subjekt (tak se tomu ale v té době neříkalo) je přesvědčen, že *p*, myslí si, že *p*, soudí, že *p*, věří, že *p*, pak je na první pohled do této mentální události uveden vztah. A odtud se pak odvíjeji nevyhnutelné otázky: jaký typ vztahu a mezi čím? Čtenář současné literatury o přesvědčení bude patrně ihned překvapen tím, jak velký důraz je dnes kladen na *intencionální* povahu jevu přesvědčení (a dalších podobných jevů: přání, pozornosti, pochyby anebo doufání). Jedná se zde pouze o terminologické módy, které pokrývají v zásadě totožné přístupy, anebo jde o pochopení přesvědčení jakožto jevu podstatně relačního, či naopak jevu podstatně intencionálního, dotýká se to filosoficky hlubokého vývoje našeho způsobu chápání tohoto problému? Domnívám se, že tyto proměny způsobu uchopení problému přesvědčení jsou důležité, a že chceme-li se v nich vyznat, pak dobrou metodou je vyprávět dějiny tohoto problému. V následujících poznámkách je trocha filologie, trocha textové hermeneutiky a velmi málo filosofie: pracujeme s tím, co máme, a já chovám jen málo přesvědčení o přesvědčení.

Není však už počátkem filosofie to, že víme, že nevíme? Jinými slovy: není počátkem to, že jsme všechny své staré *názory* podrobili kritice a vyhnali je „ze své víry“ (jak by řekl Descartes)? V tomto negativním smyslu nebylo třeba čekat až na dvacáté století – už dříve se filosofie začala zabývat přesvědčeními a nabízela nám metody jak tato přesvědčení nahradit, a tím zprostředkovat nové styly myšlení. Což není odpradávná cílem filosofické

⁷⁴ Přeloženo z francouzského originálu: *Quelques remarques sur l'émergence du problème de la croyance en philosophie de l'esprit*. Tuto přednášku autor proslavil dne 7. 7. 1992 na letní škole v Chantilly–Les Fontaines, pořádané Association Jan Hus a Collège internationale de philosophie. © François Rivenc. Redakce Filosofického časopisu děkuje touto cestou autorovi za svolení k publikaci následujícího textu v našem časopise. Translation © Jiří Fiala.

⁷⁵ Česká terminologie není ustálená – a je to dobře. Anglické *belief* a francouzské *la croyance* lze přeložit různě – nejen jako „víra“, ale třeba i jako „domněnka“. Vybral jsem *přesvědčení*, ne proto, že bych to pokládal za „nejlepší“, nýbrž proto, že se mi s tímto termínem dobře pracovalo, a také proto, že toto slovo do uvedených souvislostí neznáší některé konotace, které tam podle mne nepatří. Ostatně *belief* zde zastupuje celou třídu podobných slov a bylo Russellem vybráno jako jeden z reprezentantů této třídy.

A *esprit* – to je ovšem anglický *mind*, což se zase překládá zpravidla jako *mysl*. Nic proti tomu, ale v češtině má toto slovo užší sémantické pole, než je záhodno. Němci ho překládají jako *Geist* a Francouzi jako *esprit*. A tak jsem se rozhodl, že použiji slovo s bohatším a rozvolněnějším sémantickým polem: *duch*; pozn. překl.

⁷² V originále: „There is *something* which alone is so-and-so, and that *something* is such-and-such.“ Pozn. překl.

⁷³ Užívám tento výraz jen proto, abych označil psychologický prvek, který do soudu vstupuje, a nijak tím nepřijímám odpověď na otázku, čím tento prvek je.